

Co se dozvíme z propagandistických plakátů?

Vzdělávací cíl: Žáci při práci s plakáty rozvíjí dovednost číst symbolické významy a poučeně interpretovat propagandistické obrazy. Zohledňují přitom dobový kontext jejich vzniku a hodnoty jejich autorů a příjemců. Získávají kritický odstup od média plakátu.

Klíčová slova: totalitní režimy, propaganda, dobové perspektivy, domyšlé významy

Práce s jednotlivými slidy:

Poznámky:

1 ZKOUMÁNÍ PLAKÁTŮ (3 min.)

Prohlížení plakátů s pomocí lupy a četba popisů.

Cvičení využívá dva nacistické a dva sovětské plakáty s různou datací - jeden vždy pochází z 30. let a jeden ze 40. let. Kontrolu informací a všudypřítomnou státní propagandu považují politologové za jeden z rysů totalitních režimů, i když se s nimi setkáváme (nejen v čase války) i u demokratických států. Plakáty byly umísťovány na běžných místech každodenního života - na vývěsky a ploty na ulicích, na stěny domů, továren nebo kanceláří. Učitel může žáky upozornit, že v závěru cvičení budou mít za úkol vybrat libovolné dva plakáty a porovnat je. Porovnání jim umožní nejen odlišit charakter obou diktatur, ale ukázat si i jejich proměny v čase.

2-5 PŘÍŘAZOVÁNÍ ŠTÍTKŮ (10 min.)

Přířazování pojmů z nabídky k plakátům pomocí přetahování a četba rozšířených popisů.

Žáci přiřazují k jednotlivým plakátům konkrétní charakteristiky z nabídky pojmů. S každým plakátem pracují na samostatném slidu. Pro dva nacistické a dva sovětské plakáty jsou pojmy vždy stejné. Rozšířené popisky objasňují širší dobový kontext. Na dvou meziválečných plakátech by žáky mohlo zaujmout zobrazení vůdců a národa. Mohou si všimnout, že Hitler a Stalin mají odlišný postoj, výraz i orientaci k masám (Hitler stojí v popředí zády k davu, Stalin čelem). Zbývající dva plakáty slouží k mobilizaci národa v čase války, využívají k tomu společný motiv ženy s dítětem. Jejich zobrazení se ale liší. Zatímco sovětská žena vede vojáky do boje, německá žena slouží jako protipól k bolševismu.

6 POPIS PLAKÁTŮ (8 min.)

Označování důležitých prvků na všech plakátech a jejich popis.

Učitel žáky upozorní, že nemají popsat obrázky, ale hledat symbolické významy, které mají usnadnit srovnání plakátů v posledním kroku.

- První plakát, vzniklý u příležitosti referenda, ilustruje nacistický vůdcovský princip. Hitler zde zosobňuje německý národ a působí jako státník, který může oslovit i konzervativní voliče, protože se vyrovná zemřelému prezidentovi a hrdinovi Velké války. K tomu napomáhají také uniforma a válečný kříž. Odhodlaný postoj, ruka sevřená v pěst, druhá opřená v bok - na masy mohl působit jako muž odhodlaný vyvést zemi z dlouholeté politické a hospodářské krize. Nadšený dav v pozadí jen posiluje nekritický obdiv k vůdci.
- Druhý plakát šíří pozitivní obraz SSSR jako státu, který nabízí cestu všem pracujícím k lepšímu životu v socialismu. V pozadí jsou znaky sovětských svazových republik, v popředí zástupci sovětských národů,

kteří vzhlíží ke Stalinovi. Stalinův kult osobnosti ho v této fázi vývoje SSSR zobrazuje jako přívětivého, laskavého, do dálky (budoucnosti) zahleděného otce národů.

- Třetí plakát využívá tradiční motiv boje za vlast, který měl v ruské historické paměti staleté trvání a je přítomný dodnes. Stalin zastavil pronásledování třídních nepřátel včetně kněží, také nechal znovu otevřít kostely, aby získal podporu pravoslavné církve a věřících. Matka Rus s dítětem v náručí, oděná do rudého praporu, brání společně s vojáky svou vlast. Plakát tím získává podobu náboženské ikony.
- Čtvrtý plakát reaguje na stalingradskou porážku. Bolševismus, který na tmavém pozadí vypadá obzvláště brutálně, byl běžně líčen jako ztělesnění teroru, hladu a bídy. Antisemitské vyobrazení vojáka odkazuje na nacistickou představu, že bolševismus je nejradikálnějším projevem židovské touhy k ovládnutí světa. Árijská žena s dítětem jsou zranitelní.

7 VÝBĚR DVOJICE PLAKÁTŮ (1 min.)

Vybírání jedné ze čtyř nabízených dvojic plakátů dle žákovských preferencí pro následné porovnání.

8 INTERPRETACE PLAKÁTŮ (8 min.)

Žáci na základě předchozí analýzy plakátů odpovídají do textových polí na otázky: ? V čem se liší zobrazení vůdců? ? Jak na tebe působí propagandistické plakáty? Myslíš si, že by byl dnes tento způsob propagandy úspěšný?

Plakáty vůdců byly vytvořeny přibližně ve stejnou dobu, ale každá z diktatur se nacházela v odlišné fázi vývoje. Proto se liší i zobrazení vůdců. Po chaosu občanské války a zakladatelských let se bolševická diktatura stabilizovala, komunisté pod vedením Stalina prováděli rozsáhlé modernizační projekty, světová hospodářská krize neměla na SSSR výrazný dopad jako ve zbytku kapitalistického světa. Na mezinárodním poli se SSSR dostal z politické izolace (vstup do Společnosti národů, smlouva s Francií). Stalinův kult osobnosti vytváří dojem dobrotivého vůdce, obráceného čelem k národům Sovětského svazu. Odvrácenou stranu diktatury (kolektivizace a hladomory, počátek stalinského teroru) plakát zamlčuje. Naproti tomu nacistická diktatura je teprve na počátku své existence, Hitler se uchází v referendu o přízeň voličů včetně těch, kteří nepatřili k tradičnímu elektorátu NSDAP. Německo stále pocituje politické i hospodářské problémy. Hitler je proto zobrazen jako rozhodný a energický vůdce, který v čele národa dokáže svou zemi vyvést z krize.

? Proč autoři plakátů zobrazují ženy s dětmi? ? Proč autor válečného plakátu zvolil jako námět ženu s dítětem a ne zobrazení Hitlera? ? Proč autor válečného plakátu zvolil jako námět ženu s dítětem a ne zobrazení Stalina?

? Jak na vás působí propagandistické plakáty? Myslíte si, že by byl dnes tento způsob propagandy úspěšný?

Každá z totalitních diktatur měla specifický genderový řád. Německým ženám válečná propaganda připisovala důležitou roli v cestě za rasově čistou společností. Jejich primárním úkolem bylo pečovat o domácnost a děti, zatímco jejich muži a synové realizovali na bojišti nacistické dobytelské plány. Naproti tomu v sovětské armádě se ženy nejvýrazněji ze všech válečných zemí zapojovaly přímo do vojenských operací Rudé armády (částečně i v důsledku astronomických ztrát v podobě padlých a zajatých vojáků). Na sovětském plakátu nicméně žena nebojuje. Žena symbolizuje vlast, která je zranitelná. Stejně tak německá žena s dítětem, která symbolizuje rasový ideál německé vlasti, svou zranitelností lépe mobilizuje k boji. Zbraně, stejně jako vítězství, už mají v rukou muži. Diktátoři byli běžně zobrazováni na plakátech v časech vítězství, což posilovalo jejich charakter neporazitelnosti. Ženy s dětmi jsou vybrány záměrně v situacích, kdy je potřeba napnout síly k obraně.

Propaganda, která glorifikuje společenský řád, politickou stranu nebo vůdce a naopak demonizuje nepřítele či vzbuzuje pocit ohrožení, byla běžně používána. Její reálný účinek je však diskutabilní a obtížně se ověřuje. Techniky propagandy jsou sofistikovanější ve chvílích, kdy zobrazují každodenní životní situace, vytváří zdání normality a ideologické prvky obsahují spíše podprahově. Účinná je taková propaganda, u které nepoznáváme, že námi manipuluje.